

Дијалекти српскога језика: истраживања, настава, књижевност 1

Зборник радова с међународног скупа
одржаног 11. и 12. априла 2014. године у Лесковцу

ненаглашено — остаје тако у 23 прим. Ако будемо имали на уму да сви случајеви под в) могу стајати и без реченичног акцената (*кѣд, свѣ, рекѣл* има и *рѣкѣл*, и то је старији акценат, испор. ДИЈС. 587), онда остају само случајеви са прелазом њ у а где се тај вокал налази за или пред акцентом. Тим примерима можемо додати и оне у којима, по Броховом тврђењу (сем једнога *овѣс*), њ прелази у а после к и у о после лабијала. Овамо долазе и још неки други примери (исп. ниже) које Брох такође друкчије тумачи. Према свему овоме види се да се и Броховим материјалом потврђује оно што сам изнео о метеријалу, који сам сам покупио, а то је: да је полугласник под акцентом са већом полугласношћу, а без акцента — са мањом.

Код Броха се види неки непаралелизам у утицају сугласника на вокале: док код полугласника говори готово једино о утицају лабијалних сугласника (да оставимо сада на страну однос полугласника са већом и мањом полугласношћу), дотле опет код других вокала, и то не свих, говори једино о утицају на њих непча-

Садржај

- 9** *Недељко Богдановић*
Поздравна реч на отварању Скупа, Лесковац, 11. април 2014
- 13** *Радмила В. Жугић*
Уводна реч
- I**
- 19** *Радмила В. Жугић*
Брок као истраживач говора „најјужније Србије“
- II**
- 29** *Јордана С. Марковић*
Језик у делима Боре Станковића
- 39** *Даница Т. Андрејевић – Ана М. Андрејевић*
Поетска функција дијалекта у поезији Ратка Поповића
- 49** *Најда И. Иванова*
Путовање по Србији кроз поглед словеначког писца Антона Ашкерца (1856–1912): лингвистички аспекти имаголошке интерпретације
- 59** *Јелица Р. Стојановић*
Употреба инфинитива (и конкурентног средства *да* + презент) у Његошеву језику
- 77** *Драгомир Ј. Костић*
Књижевност старе или јужне Србије – особеност дијалекатског
- 91** *Димитар Б. Пандев*
Македонскиот дијалектен/народен јазик во македонската литература (во 19. и во првата половина на 20. век)
- 99** *Валентина Ц. Бондџолова*
Диалектите и диалектизмите в езика на съвременните меди
- 107** *Радмила В. Жугић*
Дијалекатски творбени елементи у песничком језику Власте Ценића

- 115** *Марина Ј. Шафер*
Анализа млађег икавског дијалекта у роману *Snaš Kata na mrginju*
Габријеле Диклић
- 125** *Драган В. Лилић*
Дијалекатска фразеологија у делу *Мана Лужничћи* Драгослава
Манића Форског
- 135** *Голуб М. Јашовић*
Анатомска лексика у збирци стихова *Купен петл* Драгана Радовића
- 145** *Марина М. Николић – Сања С. Алексић*
Дијалекат као језик романа *Лина тврђа од камена*
- 159** *Ана М. Јањушевић Оливери – Драгана И. Радовановић*
Функционалност дијалектизама у драми *Пелиново* Жарка
Команина
- 171** *Тања Ж. Антић – Гордана С. Драгин*
Село гори и тако кроз социолингвистички и културолошки окулар
- 181** *Сунчица М. Денић*
Народно песништво у *Речнику говора југа Србије* Момчила
Златановића
- 189** *Стана Љ. Смиљковић*
Дијалекатско језичко наслеђе у народној песми јужне Србије
- 197** *Данијела М. Поповић*
Елементи усмених тужбалица и погребних обредних манифестација
у партизанским песмама
- 211** *Драгана С. Новаков*
Неке дијалекатске црте у тешањској *Епистолији* из XIX века
- 217** *Душан М. Благојевић*
Књижевноуметничке вредности комада *Наша работа* Сретена
Динића
- 221** *Радивоје М. Жугић*
Дијалекти у новинарству
- 229** *Милена М. Станковић*
Симболика родног звука у делу Радосава Стојановића
- III**
- 241** *Михај Н. Радан*
Последице вишевековног развоја периферних српских говора
на мултиетничком простору румунског Баната

- 257** *Предраг Р. Степановић*
Кратак преглед српских говора у Мађарској (Ранија испитивања српских дијалеката у Мађарској)
- 269** *Миљана-Радмила Ускату*
Допринос румунских и страних слависта истраживању српских банатских говора
- 275** *Владан З. Јовановић*
О актуелним променама у језичкој структури српског говора у Батањи (Мађарска) и очувању српског језика уопште из угла социолингвистике
- 285** *Миодраг В. Јовановић*
Говори дурмиторског краја у односу на норму савременог српског језика
- 303** *Гордана С. Драгин*
Иновације на прозодијском плану у српском језику
- 313** *Веселинка Т. Лаброска*
За некои морфосинтаксички промени во вратничко-полошките говори
- 319** *Милица ЈБ. Стојановић*
Полипрефигирани глаголи у говору тимочког краја
- 331** *Зоран М. Симић*
Конкурентност беспредлошког датива и генитива с предлогом *код* као формализаторā просторне адлативности у романијским говорима Старог Влаха
- 343** *Стефан Ж. Милосављевић*
Прилошка значења предлошко-падежних конструкција са предлогом *од* у говору младих у Лебану
- 355** *Саша А. Савић*
Енглески језик у свакодневној комуникацији младих у Власотинцу
- IV**
- 369** *Марина С. Јањић*
Афективне стратегије у настави акцената на подручју призренско-тимочког дијалекта
- 381** *Татјана Г. Трајковић*
Дијалекатско окружење и настава српског језика као нематерњег код Албанаца
- 393** *Бојана С. Милосављевић*
Однос стандардних и дијалекатских облика неких речи са гласом *х* у говору студената Учитељског факултета у Београду

- 403** *Јелена Д. Михајловић*
Усвајање нових знања из граматике учењем на погрешкама
- 415** *Биљана Р. Мичић*
Приче о речима (*Бучумике* Недељка Богдановића – могућност примене у настави лексикологије у трећем разреду средње школе)
- V**
- 423** *Надежда Д. Јовић*
О неким народним медицинским терминима у говорима југоисточне Србије
- 437** *Драга И. Бојовић*
Тумачења и перспективе семантизације фразеолошких јединица у дијалекатском рјечнику (са посебним освртом на сазнања у русистици)
- 447** *Наташа М. Миланов*
О семантичким дијалектизмима на примеру фитонима
- 457** *Данијела С. Станић*
Називи за боје у неким призренско-тимочким говорима
- 465** *Dhimitri L. Bello – Merima H. Krijezi*
Славизми у албанском језику и њихов актуелни статус
- 473** *Јадранка Ж. Милошевић*
Клетве и благослови у долини Млаве са лингвистичког и етнолошког становишта
- VI**
- 483** *Жарко С. Бошњаковић*
Како би још могао изгледати дијалекатски текст
- 499** *Бранкица Ђ. Марковић*
Научни и културни значај дијалекатских текстова (Прилог грађи о пинтерском занату: село Буковац у Срему)
- 511** *Тања З. Милосављевић*
Рад Ане Плотњикове на етнолингвистичкој географији Јужних Словена
- 519** *Марија Р. Илић*
Вернакуларна аутентичност у српској дијалектологији: критичко преиспитивање
- 531** *Тања Ж. Петровић*
Дијалекат као перформанс

Симболика родног звука у делу Радосава Стојановића

Милена М. Станковић*

Основни циљ рада је да у поетичком писму Радосава Стојановића укаже на дијалекатску реч као на појаву примордијалног, изворног и родног звука који води аутора до суштинског и предачког у менталитету, психологији, патријархалној етици и културном систему јужне Србије.

Кључне речи: сврљишко-заплањски дијалекат, књижевност на дијалекту, дијалекатска компетенција, родни звук, симболика, патријархални културни канон

Основни предмет овог рада је тумачење естетских вредности сврљишко-заплањског дијалекта на примеру Стојановићевих¹¹ дела: песме „Има една дума“ и приповетке „Тајна Динчине куће“. Наведена дела литераризују топос црнотравског краја¹² и црнотравског говора. С обзиром на положај који заузима (налази се између призренско-јужноморавског и тимочко-лужничког дијалекта), сврљишко-заплањски дијалекат у својој структури поседује одлике карактеристичне за друга два дијалекта призренско-тимочке дијалекатске зоне.

Са тимочко-лужничким дијалектом, сврљишко-заплањски дијалекат повезују следеће особине: 1. чување финалног *л* (*-л*); 2. одсуство јотовања у композитима од глаголи на *-ити*; 3. одсуство новог јотовања лабијала; 4. чување групе *дл*; 5. императив на *-ете*.

* milenastankovic1705@hotmail.com; Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Ниш, Србија

¹¹ Радосав Стојановић је српски књижевник, новинар и лексикограф. Рођен је 1950. године код Крушевца, данас живи у Нишу и Црној Трави. Добитник је бројних награда, заступљен је у антологијама и изборима у земљи и иностранству. Превођен је на стране језике. Неке од Стојановићевих најзначајних књига су: књиге песама „Повратак на колац“, „Сидро“, „Трепет“, „Песме последњег заноса“ итд. Књиге приповедака: „Аритинова смрт“, „Црнотравске приче“, „Власинска свадба“, „Еуридикини просиоци“, „Записано у сновима“ итд. Написао је три романа „Дивљи калем“, „Ангелус“ и „Месечева лађа“. Стојановићево најзначајније лексикографско дело представља „Црнотравски речник“ (2010). Стојановић је писац који је на најбољи начин у литературу увео црнотравски крај.

¹² „На југоистоку [...] Србије 66 км југоисточно од Лесковца, у горњем и средњем сливу Власине, протеже се широка планинска област, оивичена Грделичком клисуром и долином Јужне Мораве са запада, огранцима Суве планине са севера, југословенско-бугарском границом са истока и планином Вардеником и Власинским језером са југа. Читава ова област носи назив ЦРНА ТРАВА“ (Костадиновић 1968: 7).

Иновацијом овога говора може се сматрати рефлекс вокалног л са полугласником (у једном делу ових говора ова појава везана је само за одређене позиције, иза дентала).

Са призренско-јужноморавским дијалектом везују га следеће језичке црте: 1. одсуство палатализације оклузива у групама *ke, ge, gi* (тзв. тимочко-лужничка палатализација); 2. има *ћ, ђ* а не *ч, џ* у примерима типа *ноћ, међа*; 3. не зна за употребу члана; 4. очуван је стари датив једине на *-у* и *-е*, као и појава датива множине на *-м*.

Основни циљ овог истраживања је да у поетичком писму Стојановићевог дела укаже на дијалекатску реч као на појаву примордијалног, изворног и родног звука који води аутора до суштинског и предачког у менталитету, психологији, патријархалној етици и културном систему јужне Србије. Ово истраживање настојаће да укаже на сложен симболички статус родног звука у Стојановићевим делима: дијалекатска реч постаје симбол магијске формуле, мистичког, оностраног звука који једини може продрети у пренаталну судбину човека, у несвесно и архетипско искуство; „дума“ у Стојановићевом делу добија онтолошки статус, у њој леже одговори на суштинска питања о свету и човеку. Дијалекат у Стојановићевом делу прераста у симбол човековог напора да спозна истину о сопственој земаљској и космичкој судбини, он разоткрива човеков напор да надиђе сопствене оквири и продре у онострано и метафизичко. Матерња реч постаје метафора људске психе, њене дезинтеграције у вечитој и узалудној тежњи да спозна интерсубјективне, колективне представе које носимо у себи. Стојановић је у свом делу доказао да се „простом“ дијалекатском речи могу изразити и најсуптилније мисли, да се њоме може писати поезија логоса и духа. Такође, Стојановић је показао да се дијалекатском речи може психоаналитички продрети у људску природу, у најдубље и најмрачније делове човековог бића. Овиме, „дума“ је прерасла у својеврсну филозофију и добила симболички статус нечега што генерише свеколико значење, а чији се смисао, парадоксално, никада у потпуности не може исказати.

„Има една дума“

Пратећи звук и мелодију матерње речи, у песми „Има една дума“ (Стојановић 2012: 187) писац стиже до изворног, архаичног и општељудског. Стојановић се спушта низ тамне ходнике матерње речи у непознате сфере сопственог бића, тежи да спозна себе и у себи пронађе истину о човеку и свету. Писца привлачи та мистерија претварања појединачног у надвремено, универзално и симболично. Дијалекатска реч у његовом делу добија симболику магијске формуле, оностраног и мистичног звука који једини може да продре у метафизичке сфере. Покушај продора у најдубље и најличније сфере једино је могућ уз помоћ речи која се осећа *својом и блиском*. Дијалекатска реч постаје симбол прапочетка, првобитног логоса из којег происходи целокупни свет. У основи матерњег звука лежи архетипска слика о праисконском начелу, енергији из које потиче свеколико постојање. Та генеративна моћ родне речи најлуцидније се запажа у следећим стиховима:

„Од туј думу све је постануло
И земља и вода и сланце и везде
И цвећке што цавту“ (Стојановић 2012: 187).

У том смислу, дијалекатска реч задобија онтолошки статус. У њој леже одговори на суштинска питања: Како је настао свет? Шта он у суштини представља? Какав је однос човека и света у коме обитава? Оваква питања покрећу следећи стихови:

„Од туј думу све се мож створи
Тој ти-е таква дума
Од коју-е бог свет правил“ (Стојановић 2012: 187).

У песми Стојановић, дакле, даје религиозно тумачење проблема о постанку света и живота у њему. У песми „дума“ постаје део божанског принципа који добија демијуршку, творачку функцију. Слично старозаветном логосу и у Стојановићевом тумачењу Бог читав космос подиже из свете праречи. Тиме реч добија симболички статус извора живота, свете божанске клице из које потиче свеколико постојање. Матерња реч постаје симбол живота, почетка, неуништивне енергије која ствара и одржава. У религиозном контексту, „дума“ симболизује космички лет људске душе у више духовне сфере, она представља инкарнацију логоса божанског принципа, недокучиве и тајновите моћи божанске креације и врховне мудрости.

Ушушкана у религиозну метафизику песме, дума постаје симбол мистичног, оностраног звука који добија неку чудесну, исцелитељску моћ:

„Ако те нешто боли
Само гу кажеш – и одма престане
Ако ти неје добро
Тај дума лечи“ (Стојановић 2012: 187).

„Бол“ о коме песма говори, симболички представља човекову овоземаљску спутаност и немоћ да расветли мрак оностраног и ирационалног, да продре у коначне Истине, у највише метанаративе. У космичком лету душе ка неким вишим сферама, кроз матерњу реч долази до „лековитог“ додира са небеским, чистим и умирујућим. Кроз родни звук душа на тренутке може да осети ублажавајући додир спознаје, да завири у себе, у космос, у онтологију овоземаљског... Епитет „златна“ указује на матерњу реч као на лучу, на једину искру светлости која може човека довести до најдубљих сфера сопственог бића. Пратећи праисконски звук и неизвештачену природу родне речи, душа интуитивно осећа неку далеку прошлост, нешто непроживљено, а тако блиско и своје. Душа, заправо, понире у метаисторију небеског, земаљског и људског. Понире у метафизику прапочетка у суштину стваралачког принципа од којег све потиче и који свему одређује суштину. Према Стојановићу тај принцип је божанске природе, све је божанска креација која у себи носи небеско, Божије начело. На овај начин, „дума“ представља инкарнацију духовне везе

између човека, односно духа, и његове пренаталане, небеске домовине. Кроз реч Бог је створио човека и надахнуо му душу, кроз реч човек носи Бога у себи и у речи га спознаје. Дијалекатска реч, дакле, представља симбол основног (божанског) принципа стварања, симболизује заветну љубав између Бога и човека, она представља инкарнацију божанске искре коју човек носи у себи. У дијалекту долази до духовног спајања Бога и човека, до додира који обожује човека и узноси га.

Дијалекатска реч у песми симболизује човеков нагон да демистификује себе и свет у коме егзистира. Током своје духовне одисеје лирски субјекат запада у парадоксалну позицију: с једне стране, вођен је потребом да открива себе и у себи да пронађе Човека, његове суштинске, интересубјективне и универзалне особине; с друге стране, пак, силина човекове тежње за откривањем крајњих истина инверзирана је његовом немогућношћу и слабошћу да продре у коначне одговоре. Управо тај парадоксални лет и пад симболично је остварен у матерњој речи. Дијалекатска реч постаје симбол најсветлијих човекових стремљења, али и његових најтрагичнијих падова. Оваквом мишљу, Стојановић и започиње и завршава своју песму:

„Што има дума
Една златна дума
Ете, на вр ми език
Никако да се опсетим
[...]
А ја, еве, не мога се опсетим
Ал кад се опсетим
Ћу ти гу кажем
Да гу и ти знаш.“ (Стојановић 2012: 187)

Прстенаста композиција песме на симболични начин означава оквире и спутаност човекову да се вине у духовне сфере. Иницијална строфа фигуративно означава почетак спиритуалног лета кроз сфере сопствене личности. Медијални део песме симболизује успење лирског ја ка вишим истинама и одговорима. Финална строфа симболизује пад и потврду тргичне свести о немогућности потпуне спознаје.

Праћећи симболику дијалекатске речи, стиче се утисак о троделној структури песме. Троделна песничка структура, заправо, симболички означава три фазе космогонијског пута људске душе. У почетној строфи дух лирског субјекта покушава да се уз помоћ речи вине у више сфере. На том путу лирско ја спознаје матерњу реч као ембрион свеколиког постојања. Наиме, у дијалекатској, родној речи субјекат успева да назре божанску категорију као стваралачки принцип. „Дума“ у песми асоцира на праисконски завет између Бога и човека, неба и земље, тела и духа. Матерњу мелодију песник познаје као лековити додир људског духа са метафизичким, суштинским Истинама. У финалној строфи, дух лирског субјекта пада са космичких висина – субјекат остаје увек ускраћен за ту тајанствену, свету реч која у себи носи све тајне овог света. Стојановићева космичка песма говори о духовном повратку човека на изворе

свог бића, на почетке свог постојања, говори о повратку чија је сврха, превасходно сазнајна, јер треба да донесе одговор на питање шта је човек и какав је његов смисао у космичком поретку.

Стојановић припада оној линији песника (Његош, Дис, Вељко Петровић) који су тежили да продру у онострано, пренатално и метафизичко порекло човека. Његова „дума“ добија метафорички статус Петровићевог чанка из којег субјекат испија топлу супу детињства, призива пријатни „укус“ пренаталног, праисконског и оностраног порекла. „Златна дума“ добија симболички звук којим се разлеже Дисова „Тамница“ која понире из ониричких сфера и распршује се у незнању реалности. „Дума“ постоји као нејасно сећање и дивни сан о човеком космичком пореклу, она води у „невине даљине“ које се посматрају „очима пуним звезда“. „Златна дума“ постаје светлост у „тамници“ незнања, флуидних слика и нејасних сећања. Лирски субјекат у Стојановићевој песми само слуги и нејасно се сећа речи која може све да излечи. Та реч је само предивни звук који прелазак из трансценденталног у онострано неповратно односи и оставља само болни ехо. Та Истина и Смисао дају се као вечито обећање које се непрестано нуди и никада се не испуни до краја... Човеку „коначне“ истине које носи света „дума“ заувек остају тек „на врху језика“. Он никада неће спознати вечиту тајну свог космичког порекла, никада неће спознати сопствену природу коју живи, нити свет у коме је заробљен. Човек ће самоме себи заувек остати непознат, а један део његовог бића остаће вечито стран, даљак и други.

Песма „Има една дума“ потврђује и помера границе досадашњег доживљавања и третирања дијалекатске речи. Она је аутентични пример да се матерњом, родном речју најприродније, најпријемчивије и најсугестивније могу изражавати најсуптилније и најделикатније људске мисли. Песма је непоколебљива и непоборива истина да се „простом“ дијалекатском речи може писати дубока рефлексивна поезија, да се њоме могу промишљати истине и тајне о човеку, свету и космосу. Под Стојановићевим пером „дума“ прераста у поезију логоса, поезију духа која је филозофична у својој најдубљој основи. Том архаичном и „простом“ речи је могуће створити и модерну концепцију субјекта, подвојеног и децентрализованог. Матерњом речи је могуће психоаналитички продрети у људску природу, ући у најдубље поре људског тела, засветлети у тамне ходнике вечито даљег и непознатог бића.

„Тајна Динчине куће“

Основни заплет приповетке „Тајна Динчине куће“ (Стојановић 2004), заснива се на мотиву женске прељубе и казне која добија метафизички онострани карактер: паралелно са одласком главног јунака, Динче, у село Чобанац долази група рударара међу којима се налази и мистични рудар Дука Чеклић. Са рударем обележеном фолклорним атрибутима демона (голобрад, риђе косе и зелених очију), Динчина жена Влатка чини прељубу. Начињени грех пољуљао је стабилни патријархални поредак и да би се дисбаланс вратио у пређашњу равнотежу неопходно је казнити женин преступ. Стојановић приповедну фабулу

гради на снажном антагонизму греха и казне чија биполарност најдубље оцртава морални и ментални идентитет друштва које литераризује. Прецизније речено, симболичком литераризацијом дијалекатске речи, Стојановић успева да продире у есенцију етичке, моралне и емотивно-интелектуалне компоненте човека јужне Србије.

Снажан стилистички и семантички ефекат у приповеци је постигнут рестриктивном употребом дијалекатске речи. Докле се протеже Динчина авлија дотле се у приповедном ткиву разлеже дијалекатска реч. Оваквом стилистичком употребом дијалекта топос Динчине куће добија повлашћени статус, функционише као издвојени, митски простор. На такву демонолошку позицију простора маркираног вербалним, дијалекатским колоритом указују бројни симболи. На хтонски карактер Динчине куће указују бројни фолклорни атрибути демонског који га прате – вода, тмина, као и густа, црна шума. Потом, на хтонски карактер асоцира и Динчино онострано, метафизичко порекло на које симболично указује и злокобна слутња сељана о нечем уклетом, оностраном, необјашњивом и стравичном које доноси са собом. Сви су га доживљавали као Усуда, сусрет са њим тумачили су као страшно предсказање да се нешто наопако и зло мора догодити.

Дијалекатска реч у приповеци, дакле, носи симболички статус границе између оностраног и ононостраног света, при чему матерњи звук припада оностраном, далеком и архаичном. Анализом родне речи аутор долази до предачког и архетипског, до метафизичке сторије човека која се само наслуђује. Топос Динчине куће функционише као паралелни, митски простор који истовремено егзистира са овоземаљским. Оваква синхронија двају квалитативно супротна хронотопа носи виши, симболички статус. Истовремено постојање двају топоса носи симболичку семантизацију вишеслојне личности човекове. Топос Динчине куће симболично указује на запретени, архетипски слој који носимо дубоко у себи; тајна његове куће је вечита тајна флуидних слика интерсубјективне, општељудске историје. Таквом асоцијативном снагом хронотоп приповетке представља метафоричну слику људске психе и њене просторне издиференцираности.

Хронотоп села које се налази изван граница Динчине куће добија неки симболички призвук свесног, рационалног у човеку које је у вечитом (*раз*)је-дињавању са несвесним и непознатим. Опсесивна потреба наратора да спозна тајну проклетства Динчине куће симболички указује на човеков нагон да спозна непознати, праисконски слој који носи у себи. Однос ових двају антитетичних хронотопа уписује у приповетку вечити конфликт и сукоб у субјекту, продре у есенцију проблема раздора идентитета. Симболична конфротација митског простора Динчине куће и његове околине, говори о егзистенцији архаичних, праисконских, архетипских представа које су дубоко запретене у идентитету појединца. Тај тамни, несвесни део који субјекат носи у себи постаје његова вечита опсесија, али и несазнање. Тензија која настаје између нагона и порива за спознајом интерсубјективног слоја и немогућност да се спозна његова суштина доводе до разарања субјекта. На модерну појаву дисперзије и раскола у субјекту указују неки симболички елементи приповетке. Пре свега, на

овакву концепцију субјекта асоцира емотивна и интелектуална посвећеност наратора Динчиној кући. Приповетку наратор приповеда после дужег временског периода, из перспективе одраслог човека. Концепција наратора де-чака и наратора одрасле особе која приповеда догађаје из прошлости указује на нараторову свевремену опсесију тајнама Динчиног дома. Такво враћање и преокупација мистеријом чудесне куће на симболички начин представља окретање субјекта тајнама сопственог бића. На појаву располућеног идентитета симболички указују и сами јунаци који припадају Динчиној кући. Наиме, алијенација, страност и неприпадност јунака асоцирају на конфликт и напу-клину у идентитету.

У оваквом контексту дијалекатска реч у Стојановићевом делу добија симболички статус границе какву има матерња реч у делу Борисава Станковића. Она добија симболичку улогу репера, обележава *своје, блиско и урођено*. У њу је учитан инстинктивни, несвесни човеков доживљај света који свеукупну спознају дефинише кроз биполарност – као *своје и отуђено*. Звук родне речи у Стојановићевом делу добија неки притајени, мистични звук у којем је дубоко упретен колективни, архаични профил човека са граница јужне, планинске Србије.

Стилистичка употреба дијалекатске речи у приповеци добија и снажни емотивни тон. Кулминациону тачку емотивне драме, која настаје у тренутку када Динча сазнаје за женино неверство, аутор изражава кроз Динчин монолог који тече на дијалекту:

„Куде сам био?
Нигде.
Шта сам радио?
Ништа.
И што још по земљу одим?
[...]
Ни Господ не знаје.
Ти ли га доведе, да ми кућу раскући? Ти, а?
Тако ли се гледа дом, куче глуво?! Тако, а!
[...]
Сад још и ја да те ребнем, па да смо квит!
Трајало је то данима. Поцика. Јадиковање. Гнев. Па се примирно.“

(Стојановић 2004: 59)

У овом монологу препознајемо одлике типичног субјекта Стојановићевог дела, човека меланхолије и сете, вечито окренутог себи, самопремеравању и преиспитивању, при чему, у процесу који води против самога себе вечито остаје на губитку. Запажамо да се у најемотивнијим тренуцима приповетке не успоставља дијалог, напротив, Динча разговара са самим собом! Нулто присуство дијалога уметнички снажно делује. Асоцира на болну истину о човековој усамљености, о горком искуству човека да је увек сам у свом болу и патњи! Стојановић доноси човека „распетог на коцу“, пораженог и убијеног сазнањем о промашености сопственог живота. Динча се окреће од света и понире у самога себе, остаје „закопчан у себе“, вечито стран и туђ околини.

Сам чин кажњавања прељубе добија метафизички оквир, жена се враћа са хибридном, оностраним ликом, личи на чуму, буљину и омају. Чињеница да се јавља у виду оностраног, хтоничног, симболички указује на вечито испаштање греха, као и на тежину престапа посматраног из перспективе патријархалног логоса. Неверној жени која се из света враћа са демонским ликом не суди само преварени муж, него и Дом, и печалбарски хлеб и гуњ, и духови свих предака Динчиних:

– Добро си се винула – рече глас. – *Сад ће да те закључамо у илу, у подрум, а ми ћемо ноћас, кад падне мрак црн као угар те се ништа не види, да већамо, па ће видимо шта си заслужила. Нисам ја овде једини, као што видиш, и не могу сам ни да судим, а нисам ни најстарији...* (Стојановић 2004: 61–62).

У основи дијалекатске речи стоји снажно постављен култ претка на коме почива читав поредак патријархалног дискурса. У дијалекатској употреби речи запажа се симбиоза паганске и хришћанске слике света, етика патријархалне задруге која је чврсто утемељена на култу предака. Кроз дискурс фолклорне фантастике огољује осећај патријархалне побожности, етике и морала.

У цитираном одломку, јасно се запажа да Стојановићев језик није поуздано дијалекатски. Маркирана места у унесеном тексту означавају оно што није дијалекатско. Недоследна употреба дијалекатског колорита битна је само на лингвистичком плану, посматрано из угла стилистике, ова непоузданост дијалекта није умањила естетски доживљај.

Закључак

У овом раду показали смо да је употреба дијалекатске речи једно од базичних питања Стојановићеве поетике. Дијалекат код овог аутора није само стилистички колорит нити празни декор, напротив, он прераста у настасијевићевску метафизичку одисеју за архаичним, изворним и предачким. Ово истраживање је требало да докаже да је матерња реч у делу Радосава Стојановића добила статус метафизике, метапсихологије и метаисторије Човека. Ослушкујући окултни, магијски звук дијалекта, Стојановић је лутао у симултане, другостепенне светове, зашао у несвесни, онострани део човекове психологије, враћао се у пренатално, митско порекло Човеково.

Литература

- Бужинска, Марковски 2004: Ана Буџинска и Павел Марковски, *Књижевне теорије XX века*, Београд: Српски књижевни гласник.
- Деретић 2001: Јован Деретић, *Кратка историја српске књижевности*, Нови Сад: Светови.
- Јакоби 1968: Jolanda Jakobi, *Psihologija K. G. Junga*, Varšava.
- Јунг 1995: Karl Gustav Jung, *Sećanje, snovi, razmišljanja*, Београд: Atos.
- Костадиновић 1968: Радомир Костадиновић, *Црна Трава и Црнотравици*, Лесковац: Општински одбор савеза бораца – Црна Трава.
- Стојановић 2004: Радосав Стојановић, *Власинска свадба*, Београд: Народна књига – Алфа.

Стојановић 2010: Радосав Стојановић, *Црноотравски речник*, Београд: Српски дијалектолошки зборник LVII, САНУ – Институт за српски језик САНУ.

Стојановић 2012: Радосав Стојановић, *Песме последњег заноса: изабране и нове песме*, Приштина – Косовска Митровица: Панорама.

Фрај 1979: Nortrop Fraj, *Anatomija kritike*, Zagreb: Naprijed.

Summary

Symbolism of Native Sound in the Work of Radosav Stojanović

Milena M. Stanković

Basic subject of this study is interpretation of esthetic values of the dialect in the area of Svrlijig and Zaplanje, in the work of Radosav Stojanović, as well as estimation of dialect competence of the author and overview of critical observation of literature written in dialect of Southern Serbia. The aim of the study is to point out the dialect in Stojanović's work as primordial, authentic and native sound leading the author towards the essential and ancestral in mentality, psychology, patriarchal ethics and cultural system of Southern Serbia. At the base of dialect colour of Stojanović's work, there looms symbiosis of pagan and Christian image of the world, ethics of patriarchal community, crime and punishment, folklore fantasy bared by the feeling of patriarchal deity, ethics and morality.

Keywords: Prizren-Timok dialects, dialect literature, dialect competence, native sound, symbolism, patriarchal cultural canon

Aus der II. Klasse sind folgende Beispiele der 3. Sg. des Aorists notirt: *póđinu* (gyb-), *pró-čisnu* (kys-), *póvenu* (vęd-), *pótznu* (top-). Aus der III. Klasse zeigt ein Fall wie „*pregoré končec*“, das Seil brannte ab, dass der Wechsel nicht durchgeführt ist. In der IV. Klasse sind zwar Fälle wie *prenosí — prenosí*, *prevodí — prevodí* zu verzeichnen; unbedingt ist aber der Accentwechsel das Durchgehende: *razbudi — rázbudi*, *ízloví — ízlovi* u. s. w. Fälle wie *ízgovori*, *nátovari* zeigen hier, wie die Zurückziehung der Betonung im Piroter Dialekt auch über die drittletzte Silbe hinausgeht. In der V. Klasse sind aus den Gruppen 1, 2 und 3 nur Fälle mit Accentwechsel notirt; z. B.

utepá — útepa
preorá — préora
pribrá — príbra (ber-).

Vgl. auch die 3. Sg. *pózova*. Aus der Gruppe 4 ist zufällig kein Beispiel notirt. In dem *pre-*

